

بررسی مقدماتی سطح دانش گروهی از پزشکان در زمینه ژنتیک پزشکی

دکتر حمید بورجعفری^۱، آقای محسن توکل^۲

واژه های کلیدی: ایران، پزشکان، ژنتیک پزشکی، معلومات

چکیده

دریک مطالعه مقدماتی از نوع توصیفی - مقطعی، سطح دانش ژنتیک ۵۵۰ نفر از پزشکان عمومی، دستیاران کودکان و همچنین دستیاران زنان و زایمان مورد ارزیابی قرار گرفت. دراین طرح با استفاده از پرسشنامه ای که توسط محققین تهیه شده بود، براساس طبقه بندی بلوم، پایین ترین سطح یادگیری و آگاهی، یعنی سطح دانش پزشکان در زمینه ژنتیک پزشکی، به وسیله آزمون چهار گزینه ای، مورد بررسی قرار گرفت. نمونه گیری به روش غیر تصادفی (نمونه گیری در دسترس) عمدتاً در استان همدان و سایر استان های همجوار انجام گرفته است.

نتایج به دست آمده نشان دهنده ناکافی بودن دانش ژنتیک در گروه مورد بررسی بوده و قابل توجه اینکه سابقه کار و سن، به عبارت دیگر افزایش تجربیات شغلی، به طور معنی داری موجب افزایش معلومات ژنتیک ایشان نشده است.

سرآغاز

باپیشرفت علم ژنتیک و توسعه کاربرد آن در کار روزمره پزشکان، این سوال مطرح می شود که آیا پزشکان مشغول به کار فعلی، دانش (معلومات) مورد نیاز را در زمینه ژنتیک پزشکی دارند؟ بررسی متون مختلف توسط نویسندگان نشان داد که تاکنون ارزیابی علمی دراین مورد انجام نگرفته است.

امروزه با توجه به اهمیت ارتقاء سطح دانش پزشکان، از سوی مسئولان امور بهداشت و درمان کشور بابرگزاری دوره های مختلف بازآموزی، سعی درانجام این مهم داشته و با انتقال دانش روز، ایشان را درجهت رسیدن به اهداف شغلی خود مهیا تر می سازند. متأسفانه علیرغم نیاز روزافزون پزشکان به دانش جدید ژنتیک، در این مورد اقدام موثری

۱- گروه پاتولوژی و ژنتیک، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی همدان، ص. پ. ۵۱۸، همدان.

۲- گروه پرستاری کودکان و گروه آمار و اپیدمیولوژی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی همدان، ص. پ. ۵۱۸، همدان.

صورت نگرفته است و تنها به گنجائیدن دو واحد درس نظری در مقطع علوم پایه پسند شده است.

هدف اصلی طرح حاضر بررسی مقدماتی دانش پزشکان در زمینه مورد گفتگو می باشد. همچنین نتایج را با توجه به تخصص، جنسیت، سن، سابقه کار و استمرار مطالعه مقایسه نموده و در پایان نتایج مورد بحث و گفتگو قرار گرفته اند.

نمونه گیری و روش بررسی

مطالعه حاضر یک بررسی مقدماتی از نوع توصیفی - مقطعی بوده و جامعه آماری آن را پزشکان عمومی، دستیاران کودکان و همچنین دستیاران زنان و زایمان تشکیل می دهند. زیرا به زعم محققین این گروه ها با احتمال بیشتر نسبت به سایرین محل رجوع خانواده های دارای مشکلات ژنتیکی می باشند.

معروف ترین طبقه بندی هدف های آموزشی (۳) دانستن را پایین ترین سطح حوزه شناختی قلمداد کرده و پس از آن به ترتیب فرایندهایی چون شناختن، فهمیدن، آندیشیدن، استدلال کردن و قضاوت کردن را قرار داده اند.

نویسندگان پس از مطالعات مقدماتی، ابزار استاندارد که سطح دانش پزشکان از اصول ژنتیک را اندازه گیری نماید نیافتند. از این رو یک ابزار بررسی به منظور رسیدن به هدف این تحقیق تهیه نمودند. جهت بررسی روایی صوری و روایی محتوا، از دیگر متخصصین ژنتیک نظرخواهی گردید و پس از اعمال نظر ایشان، پرسشنامه ای مشتمل بر ده سوال چهار گزینه ای تدوین شد. پایایی این ابزار از طریق دو نیمه کردن^۱ تعیین گردید. ضریب همبستگی (۱) برابر ۴۱٪ گردید. علاوه بر پرسشنامه فوق الذکر پرسشنامه ای مربوط به اطلاعات دموگرافیک پزشکان و نیز تعدادی پرسش مربوط به زمینه مورد پژوهش تنظیم گردید.

روش انتخاب نمونه به صورت غیرتصادفی، روش نمونه گیری در دسترس (۲)، و با مراجعه مستقیم به محل کار پزشکان عمومی و همچنین بیمارستان های آموزشی دستیاران مورد نظر بوده است. مجموعاً به ۹۵۰ نفر مراجعه گردید. پس از توضیحات مقدماتی و تشریح اهداف و روش انجام طرح، ۵۵۰ نفر آمادگی خود را جهت همکاری اعلام نمودند. اطلاعات دموگرافیک آنان در شترنگه ۱ نشان داده شده است. پس از اعلام همکاری بلافاصله دو پرسشنامه به طور جداگانه در اختیار ایشان قرار گرفت. پرسشنامه اول شامل پرسش هایی در مورد اطلاعات دموگرافسی شرکت کنندگان، و همچنین سئوالاتی با پاسخ گزینه ای در آن

گنجائیده شده بود تا برخی نکات در رابطه با پرسش های تحقیق روشن شود. پرسشنامه دوم شامل ده سوال استاندارد شده، در زمینه ژنتیک پزشکی بود. برای پاسخ به سئوالات چهار گزینه ای ده دقیقه فرصت داده شده و در پایان پرسشنامه اخذ گردید. پس از جمع آوری کلیه پرسشنامه ها، تصحیح آنها انجام گرفت. شایان ذکر است که هر پاسخ صحیح یک نمره داشته و به پاسخ های غلط نمره منفی داده نشد. شترنگه ۲ توزیع فراوانی مطلق و فراوانی نسبی واحدهای مورد پژوهش را بر حسب نمرات اخذ شده نشان می دهد. پس از جمع آوری اطلاعات، نتایج با استفاده از نرم افزار EPI 6 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

یافته ها و گفتگو و بهره گیری پایانی

شترنگه ۱ گویای این است که ۴۱/۳ درصد جامعه مورد پژوهش را زنان و ۵۸/۷ درصد را مردان تشکیل می دهند، ۸۵ درصد کل آزمودنی ها در گروه سنی کمتر از ۳۵ سال قرار داشته و همچنین ۶۶/۴ درصد را پزشکان عمومی تشکیل می دهند. ۵۸ درصد افراد مورد مطالعه، هنگام تکمیل پرسشنامه، کمتر از ۵ سال از زمان فارغ التحصیل شدن شان گذشته بود. این اطلاعات دموگرافی نشان دهنده این است که پزشکان شرکت کننده در طرح را غالباً پزشکان جوان تشکیل داده و به تازگی فارغ التحصیل شده بودند و لذا این انتظار را می توان داشت که مواد درسی آموخته شده در دانشگاه را کمتر فراموش نموده باشند.

همانطور که قبلاً اشاره شد علاوه بر پرسشنامه مربوط به آزمون، پرسشنامه دیگری در اختیار شرکت کنندگان در طرح قرار گرفت که شامل سئوالاتی درباره اطلاعات دموگرافی ایشان بوده همچنین سئوالاتی با پاسخ گزینه ای در آن گنجائیده شده بود تا برخی نکات در رابطه با پرسش های تحقیق روشن شود. ذیلاً به اهم آنها اشاره می شود.

سئوال: دانش ژنتیک را در رابطه با خدمات حرفه ای خود چقدر ضروری می دانید؟
۴ درصد پاسخ داده اند، ضرورتی ندارد، ۵۳/۱ درصد پاسخ داده اند، کم و بیش ضروری است، بنظر ۴۰/۵ درصد از شرکت کنندگان، دانش ژنتیک برای انجام خدمات حرفه ای پزشکی ضرورت زیادی دارد و بالاخره ۲/۴ درصد به این پرسش پاسخ نداده اند.

سئوال: اطلاعات ژنتیک خود را چگونه ارزیابی می کنید؟ شایان ذکر است که این پرسشنامه قبل از آزمون توزیع گردیده و پس از تکمیل آن توسط شرکت کنندگان جمع آوری شد. ۴۴/۵ درصد از ایشان خود را کم اطلاع، ۵۰/۵ درصد با دانش متوسط و تنها ۲/۷ درصد اطلاعات خود را کافی ذکر نمودند. ۲/۲ درصد هم به این پرسش پاسخ ندادند.

سئوال: آیا پس از فارغ التحصیل شدن ناکتون کتاب های ژنتیک را مطالعه نموده اید؟ ۶۰/۵ درصد پاسخ منفی داده و ۳۰/۷ درصد گفته اند گاهی بسته به ضرورت به کتاب های ژنتیک مراجعه نموده اند، تنها ۱/۱ درصد اظهار داشته اند برنامه مطالعاتی منظم دارند و بالاخره ۷/۶ درصد به این پرسش پاسخ نداده اند.

در پایان از شرکت کنندگان در طرح خواسته شد نام دو کتاب در زمینه ژنتیک پزشکی را همراه با نام نویسنده آن بنویسند. تنها ۹/۳ درصد از شرکت کنندگان توانستند این کار را انجام دهند. شایان ذکر است که برخی از ایشان جزوه های آموزشی دوره تحصیل را نام برده بودند. ۴۰/۴ درصد تنها نام یک کتاب را بخاطر آوردند و بالاخره ۵۰/۴ درصد نام هیچ کتابی را در زمینه مورد گفتگو به یاد نیاوردند. شایان ذکر است که برخی از پزشکانی که نام یک یا دو کتاب را ذکر نموده بودند، تنها نام کتاب، بدون ذکر نام نویسنده را نوشته بودند که به عنوان پاسخ درست پذیرفته شد.

میانگین نمرات کل شرکت کنندگان در آزمون برابر ۳/۸۱ و انحراف معیار برابر با ۱/۶ گردید. به منظور بیان ساده تر نتایج به دست آمده، نمرات حاصل از آزمون به صورت کیفی تبدیل گردید. از نظر محققین، نمرات برابر یا مساوی ۵ (پنجاه درصد نمره ممکنه)، به عنوان سطح مطلوب دانش و نمرات کمتر از ۵ سطح نامطلوب قلمداد گردیده است. شترنگه ۳، توزیع فراوانی مطلق و نسبی سطح دانش پزشکان مورد بررسی، از اصول اولیه ژنتیک پزشکی را به صورت کیفی نشان می دهد.

یکی از محدودیت های تحقیق حاضر تعداد کم سئوالات آزمون بوده و همین امر موجب پایین بودن نسبی ضریب همبستگی گردید. علت کم بودن سئوالات، محدودیت وقت پزشکان در محل کار برای انجام آزمون بوده است.

به منظور بررسی فرضیه های تحقیق، از آزمون کای اسکوتر استفاده گردید. آزمون آماری فوق گویای این است که بین میانگین نمرات و جنس، سن و سابقه کار پزشکان رابطه معنی داری وجود ندارد. آزمون کای اسکوتر نشان داد که بین آشنایی با کتب ژنتیک و سطح معلومات پزشکان در زمینه مورد بررسی رابطه معنی داری وجود دارد ($P=0/05$).

آنالیز واریانس گویای این است که دانش پزشکان عمومی در زمینه مورد مطالعه نسبت به دسنياران کودکان و نیز دسنياران زنان و زایمان از سطح پایین تری برخوردار است ($P\text{-value}=0/005$ و $F=2/9(9)$). دو مطلب اخیر نشان دهنده اهمیت نقش استمرار کسب دانش (در این مورد به صورت ادامه تحصیل) در بالابردن سطح معلومات پزشکان است.

محققین انتظار داشتند که بین سطح معلومات ژنتیک واحدهای مورد پژوهش و سابقه کار ایشان رابطه معنی داری وجود داشته باشد، در حالی که یافته ها خلاف این انتظار را نشان می دهند. باتوجه به یافته های این طرح سه پیشنهاد زیر قابل ارائه هستند.

الف - اگر چه طرح حاضر یک بررسی مقدماتی بوده است اما یافته های آن قابل تامل بوده و لزوم یک مطالعه گسترده را مطرح می سازد.

ب - باتوجه به تجربیات آموزشی محققین در دانشکده پزشکی و همچنین نتایج این بررسی، بازنگری در کمیت و کیفیت و زمان ارائه درس ژنتیک رشته پزشکی پیشنهاد می شود.

ج - لزوم برگزاری دوره های بازآموزی در زمینه ژنتیک برای پزشکان عمومی قویاً مطرح می باشد.

سپاسگزاری

استاد گرامی جناب آقای دکتر فرهود از ابتدای طرح با رهنمودهای مفید، معرفی منابع و ارائه راه حل برای مشکلات و محدودیت های تحقیق، ما را در انجام این کار یاری رسانند، از محضر ایشان کمال تشکر را داریم.

این طرح با مشارکت دسته جمعی گروهی از دانشجویان دوره شانزدهم پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی همدان به خصوص خانم فنوت و خانم خیری، آقای افشار، آقای سمواتی و آقای بهرامی انجام گرفته است. مسئولیت هماهنگی و نظارت برصحت تکمیل پرسشنامه ها با آقای رضائی دانشجوی دوره چهاردهم پزشکی بوده است. بدین وسیله از همگی ایشان تشکر می نمایم.

شترنگه ۱ - جمعیت مورد مطالعه، برحسب جنس، سن و تخصص

درصد	تعداد	جنس / سن	
		متخصص	سن
		زن	
۴۱/۳	۲۲۷	مرد	
۵۸/۷	۳۲۳		
		کمتر از ۳۵	
۸۵/۴	۴۷۰	۳۵ - ۴۵	
۱۱/۱	۶۱	بیشتر از ۴۵	
۲/۲	۱۲	بدون پاسخ	
۱/۳	۷		
		پزشک عمومی	
۶۶/۴	۳۶۵	دستیار	
۳۳/۶	۱۸۵		
۱۰۰	۵۵۰	جمع	

شترنگه ۲ - توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش برحسب نمره و تخصص

جمع	دستیاران		پزشکان عمومی		گروه
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	نمره
۱۰	۱/۱	۲	۲/۲	۸	۰
۲۹	۶/۵	۱۲	۴/۶	۱۷	۱
۷۰	۱۱/۴	۲۱	۱۳/۴	۴۹	۲
۱۲۶	۲۰	۳۷	۲۴/۴	۸۹	۳
۱۲۲	۲۱/۶	۴۰	۲۲/۵	۸۲	۴
۱۱۰	۲۱/۱	۳۹	۱۹/۵	۷۱	۵
۵۸	۱۳/۵	۲۵	۹	۳۳	۶
۲۱	۴/۳	۸	۳/۶	۱۳	۷
۴	۰/۵	۱	۰/۸	۳	۸
۵۵۰	۱۰۰	۱۸۵	۱۰۰	۳۶۵	جمع

شترنگه ۳ - توزیع فراوانی مطلق و نسبی سطح دانش گروه پزشکان مورد مطالعه از اصول اولیه ژنتیک پزشکی

دستیاران		پزشکان عمومی		گروه
درصد	تعداد	درصد	تعداد	آگاهی
۳۹/۵	۷۳	۳۳	۱۲۰	مطلوب
۶۰/۵	۱۱۲	۶۷	۲۴۵	نامطلوب
۱۰۰	۱۸۵	۱۰۰	۳۶۵	جمع

منابع

- ۱- پاشا شریفی ، حسن (۱۳۷۴): اصول روان سنجی و روان آزمایی ، انتشارات رشد ، تهران.
- ۲- نیزویادوم ، زوماری (مترجم ، محسن توکل و سیمانهایی) (۱۳۷۳): پایه های تحقیق در پرستاری، انتشارات نشر بشری ، تهران.
- 3- Groniund , Norman , E. Linn , Robert , L. (1990): Measurment and Evaluation in teaching , Mac Millan Publishing Company.